

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

90-uosius Lietuvoje reikia sukurti. Pokalbis su Jurijumi DOBRIAKOVU

2014-05-23

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Aktyvios jungtys

AUTORIUS: Karolis Vyšniauskas

DATA: 2014-05

Saldūs 90-ieji*. Laikas, kai 2pac dar buvo ne holograma, žodis internetas buvo rašomas kabutėse ir iš didžiosios raidės, „Prozako karta“ atrodė geriausia kada nors išleista knyga, o Jimas Carrey's – juokingiausias aktorius (jis vis dar toks yra!).

Bet tai – anglakalbio pasaulio kronikos, apie kurias primena bene kas savaitę tinklalapyje „Buzzfeed“ pasirodantys sąrašai „32 priežastys, kodėl būti vaiku 90-aisiais buvo nuostabu“ ar panašūs(http://www.buzzfeed.com/tag/90s_nostalgia).

Lietuvoje viskas klostėsi kardinaliai kitaip. Daugelis 90-ųjų Vakarų tendencijų, asmenybių ir herojų šali pasiekė tik prasidėjus naujojam tūkstantmečiui. Iki tol reikėjo išgyventi dešimtmetį, trokštant judėti pirmyn, bet nežinant, kaip tai daryti. Tai buvo laikas, kai taisyklių mažai kas laikėsi, nes jos dar tik kūrėsi. Gatvėse pasirodė pirmieji reiveriai ar reperiai, nors niekam nebuvo aišku, nei kas tas reivas, nei kas tas repas. Buvo aišku viena: tai yra gerai.

Visuomenė, kuri po 50 metų izoliacijos atsivėrė Europai, negali būti neįdomi. Tačiau šiandien atrodo, kad 90-ųjų Lietuvoje nebuvo. Šis laikotarpis menkai dokumentuotas ir neišdiskutuotas.

Viena iš teorijų, aiškinanti mūsų meilę praeičiai, sako, kad dalykai vėl tampa aktualūs praėjus 20 metų. Tai, kas atrodė madinga prieš porą dešimtmečių, atrandama naujai ir savaip interpretuojama.

Tad dabar – 90-ųjų eilė. Dešimtmetį aktualizuojame su kultūros kritiku **JURIJUMI DOBRIAKOVU**, kuris teigia, kad 90-ieji Lietuvos kolektyvinėje sąmonėje neegzistuoja. Kol kas.

SEL - „Kiemas“ (1993)

Kodėl?

Šis laikotarpis Lietuvoje neturi stiprios mitologijos. Ją galima rasti nebent spaudoje plačiai aprašytame kriminaliniame pasaulyje: Doktorų gauja, „tulpiniai“. O juk 90-ieji turi labai daug klausimų. Kaip tada, atgavus Nepriklausomybę, formavosi socialiniai santykiai? Subkultūros? Populiarioji kultūra? Viskas buvo gerokai kitaip nei dabar. Bet kaip būtent? Apibendrinto vaizdo nėra.

Norisi, jog gimtų bendresnio pobūdžio kūrinys apie šį laikotarpį, bandymas jį atgaivinti, interpretuoti ir įtraukti į šiuolaikinę kolektyvinę sąmonę. Tai galėtų būti romanas ar filmas, kuris būtų tokio pat populiarumo kaip, pavyzdžiui, Emilio Vėlyvio filmas. Geras to pavyzdys yra Rusijoje – Viktoro Pelevino romano „Generation P“ ekranizacija, kuri išryškino, koks tas laikotarpis miglotas, kiek daug ten erdvės interpretacijai.

Neseniai kalbėdamas apie šį dešimtmetį Vilniaus universiteto sociologijos studentams norėjau parinkti filmą, kuris būtų apie to meto Lietuvą, bet supratau, kad praktiškai nėra iš ko rinktis. Parodžiau jiems Audriaus Juzėno filmą „Fronto linija“ (1999), dar yra trumpametražis „Gariūnų vyrai“ (rež. Algirdas Tarvydas, 1995), o daugiau – tik pavieniai fragmentai: to meto laidų įrašai, muzikiniai klipai.

Kaip manai, kodėl šį laikotarpį ignoruojame?

Mano teorija yra tokia: 80-ųjų pabaigoje ir 90-ųjų pradžioje buvo labai stiprus emocinis pakilimas, susijęs su Sąjūdžiu, roko maršais. Tai buvo euforiškas laikotarpis, kupinas idealizmo ir įsivaizdavimo, kad kai tik turėsime nepriklausomybę, viskas kažkoku stebuklingu būdu staiga bus kitaip. Bet greitai paaiškėjo, kad to „kitaip“ formavimasis užtruks – pirmiausia turės praeiti sunkumų, chaoso, neapibrėžtumo laikotarpis.

Žmonės jo prisiminti nenori. Todėl kitas stiprus taškas Lietuvos nepriklausomybės naratyve yra jau naujas tūkstantmetis, susijęs su įstojimu į Europos Sąjungą, NATO, naujos ekonomikos stabilizavimusi, nekilnojamojo turto buma – pozityviais dalykais. Daugeliu atžvilgių 90-ieji buvo trauminė patirtis: procesų, kurie per daug kontrastavo

su Atgimimo laikotarpio vizija, tarsi nėra poreikio prisiminti, nes ne to tikėtasi.

Ką tai pasako apie mūsų visuomenę? Mes suprantame, kad laikotarpis nebuvo gražus, bet bandome apsimesti, tarsi jo nebūtų buvę. Didelė vieša paslaptis. Bet juk laisva, demokratiška visuomenė – tokia, kokios Lietuva ir siekia – turi gebėti kalbėtis apie viską, įskaitant didžiausius skaudulius. Ar tai nerodo, kad vis dar nesame subrendę, nes bijome analizuoti save pačius?

Nežinau, ar tikslu kalbėti apie baimę. Manau, kad bendrai, viešai to laiko problemos buvo pripažintos. Tačiau nėra aiškių kategorijų, kaip reikėtų kalbėti, kokiais raktiniais žodžiais tą dešimtmetį apibrėžti. Iš kultūrinės pusės patys įdomiausi dalykai tuo metu buvo nišiniai. Pavyzdžiui, kalbant apie muziką, „Blogiausių grupių festivaliai“. Bet klausimas, kiek apie juos žinojo platesnė žmonių dalis. Juk tada nebuvo interneto, socialinių tinklų.

Šiandien yra labai daug dalykų, kurie tarsi yra nišiniai, bet gerai žinomi plačiau. O tada nišiškumas buvo labai aiškiai apibrėžtas – renginiai vykdavo mažai bendruomenei. Dėl to sunku kalbėti apie vieningą 90-ųjų viziją Lietuvoje.

Kuo pirmasis Nepriklausomybės dešimtmetis yra svarbus? Gal iš tikro galime jį užmiršti ir tiesiog žiūrėti į priekį?

Jis yra įdomus ir specifinis pirmiausia dėl objektyviai sąlygoto informacijos deficito. Tai ne visada tinkamai įvertinama. Mano manymu, dauguma įdomiausių reiškinių gimsta būtent informacijos deficito sąlygomis: jei nori gauti informaciją, turi pasistengti. O kai pasistengi, tai, ką įkvėptas sukuri, automatiškai turi didesnę reikšmę.

„Foje“ – „Meilės nebus per daug“ (1995)

Šiandien apie informacinį deficitą kalbėti sunku – praktiškai viską gali sužinoti, jei tik moki ieškoti. Dėl to vyksta niveliacija. Pavyzdžiui, labai sunku rasti specifiškai lietuvišką dalyką. Tuo metu tokie dalykai galėjo atsirasti – kalbu apie muzikinius, subkultūrinius reiškinius. *Role models* ateidavo iš Vakarų, bet nebūdavo iki galo aišku, kaip juos įgyvendinti. Pavyzdžiui, kaip Lietuvoje reikėjo būti alternatyvaus roko gerbėju? Tu matai tik išorinius dalykus, pavyzdžiui, muzikantų nuotraukas. Bet ką tai reiškia kasdieniame gyvenime, kokią gyvenimo būdą jos perduoda – lieka asmeninei interpretacijai. Taip atsirado keistos mutacijos, iš kurių gimė įdomūs dalykai – visos tos specifiškai vietinės subkultūrinės samplaikos, pasiskolinusios įvairius elementus iš skirtingų judėjimų (hiphopo, reivo, skeiterių ir kitų subkultūrų) ir sujungusios juos į kažką stebėtinai vientisa.

Taip ir su muzika: pažiūri, kokių tada buvo įdomių dalykų, ir klausi savęs – o kur jie dingę? Ir kodėl?

Bet tikrai. Kalbant apie 90-ųjų muziką Lietuvoje – šis dešimtmetis labai kūrybiškas. Muzikantai neturėjo nei pinigų, nei žinių, kaip kurti, tačiau net ir populiariausios to meto grupės kaip „Foje“ ar „Naktinės Personos“ atrodo aukštesnio kūrybinio lygio už dabartinius populiariausius Lietuvos atlikėjus. Be to, buvo daug pagrindžio judėjimų, tarkim, pankai ar reiveriai. Net SEL'as 90-aisiais nebuvo toks sintetinis. Dabartinė muzika atrodo daug labiau prisitaikėliška ir turinti mažiau svajonių. Ar taip kalbu tik apimtas nostalgijos?

Tame daug tiesos. Priežastys yra gana paprastos ir žmogiškos. Kai nežinai, nei ko tiksliai nori, nei kaip tai padaryti, galiausiai tai išsiaiškini dirbdamas. Galbūt darai su klaidomis, galbūt iki galo nesuprasdamas taisyklių. Bet toks aiškinimasis savyje išsaugo daug daugiau vidinės energijos.

ŽAS - „Ne pieną gėręs, ne nuo pieno ir mirsi“ (1996)

Dabar mechanizmas dažnai yra priešingas. Žmonės, dar prieš pradėdami ką nors daryti, netgi per daug gerai žino, kokio rezultato nori. Išėina ne kūryba kaip bandymas, o kūryba kaip bandymas pasiekti jau numatytą rezultatą. Klausausi daug tiek nišinės, tiek populiareesnės lietuviškos muzikos ir joje nebejaučiu energetikos. Girdžiu, kad muzikantai nori skambėti, sakykime, kaip Björk. Žanro ir formos rėmai tapę labai griežti.

90-aisiais to būti negalėjo, daugiau klaidžiota, bet produktyviai: „Turime instrumentų, turime kažkokių dainų, bet kas iš viso to turėtų išėiti? Turėtų būti rokas. Bet kas yra tas rokas? Jeigu dainoje užgrosime akordeonu, ar tai vis dar bus rokas, ar jau nebe?“

Prieš kelis mėnesius kažkas internete rado 1995 metų laidos „Prieštarauk“ įrašą, kur nacionalinės televizijos eteryje reiveriai ir urlaganai diskutavo, ar jiems įmanoma sutarti. Dabar „YouTube“ šis įrašas jau peržiūrėtas daugiau nei 100 tūkst. kartų. Neseniai atsikūrusi grupė „Naktinės Personos“ feisbuke dalijosi savo nuotraukomis iš ankstyvųjų turų. Jie atrodė kaip iš grupės „N’Sync“, bet publika tas nuotraukas palydėjo daugybe like’ų. Ar galima sakyti, kad žmonės, ypač jaunosios kartos, iš naujo atranda 90-uosius Lietuvoje?

Jiems jie atrodo egzotiški, gal kiek juokingi (bet ne gėdingi), tačiau nauji, o todėl – įdomūs. Nebėra ankstesnės kartos bandymo šį laikotarpį nutylėti. Priešingai.

Kalbant apie susidomėjimą konkrečiais išlikusiais artefaktais, pavyzdžiui, minėta laida – jis kyla dėl to, kad šie artefaktai yra deficitiniai. Jų tiesiog yra labai mažai. Įsijungia rariteto logika: kai randi kažką, ką rasti nelengva, tai automatiškai gimdo entuziastingą susidomėjimą. Jeigu tas laikotarpis būtų gerai dokumentuotas, tokio mistiškumo nebūtų.

„Naktinės Personos“ – „Kaltas ruduo“ (1998)

Tačiau tiesa ir tai, kad keičiantis kartoms, keičiasi ir požiūris į šį laikotarpį. Jis pradamas vertinti nostalgiskai. Pagal visą nostalgijos bangų logiką, per penkerius metus ateis 90-ųjų nostalgija, kuri galiausiai pakeis labai užsitęsusią 80-ųjų nostalgijos bangą. Vakarų pasaulyje tai vyksta jau dabar. Dar visai neseniai buvo 80-ųjų *post-punk* muzikos interpretacijų banga, dabar sugrįžta *grunge*. Pradeda rasti grupių, kurios interpretuoja aukščiausią *grunge* tašką, t. y. maždaug 1994-uosius, ir bando atspindėti tai šiuolaikinėje kūryboje. Dažniausiai turi praeiti 20 metų, kol laikotarpis sugrįžta. Tiek laiko reikia, kad žmonės kažko pasiilgtų ir įvertintų iš naujo.

Jei pagalvotume apie pirmąjį naujojo tūkstantmečio dešimtmetį, 90-ieji tada vienareikšmiškai asocijavosi su prastu skoniu, eklektika. O dabar jie sugrįžta su emociine šiluma. Estetine prasme jie galbūt vis dar atrodo blogai, bet vis tiek žavi. Gali būti, kad būtent dabartiniai 18-mečiai, gimę ir užaugę jau nepriklausomoje Lietuvoje, įtvirtins 90-uosius kolektyvinėje sąmonėje sukurdami tuos lig šiol nesukurtus kūrinius, apie kuriuos kalbėjau anksčiau. Naujos kartos žmonės sugebės į tą laikotarpį pažiūrėti iš reikiamos distancijos. Jie galės jį interpretuoti. Mes to nesugebame, nes šis dešimtmetis yra per arti mūsų.

O tada mes žiūrėsime į jų kūrinius ir sakysime, kad viskas buvo ne taip, kaip jie bando parodyti.

Taip, kaip dažniausiai ir būna.

Kalbėjosi **Karolis Vyšniauskas**

* Šiame tekste, vengiant gremėzdiško „dešimtojo dešimtmečio“ ir sekant vakarietiška tradicija, laikotarpis nuo 1990 iki 1999 metų vadinamas 90-aisiais.

